

Ὁ Κωστής Παλαμᾶς

Κάθε φορά που εξαιρείται ή φυσιογνωμία και ή συμβολή ενός ποιητή στην άνύψωση του πνευματικού πολιτισμοῦ ενός έθνους ή ακόμη και της ανθρωπότητας — αν ὁ ποιητής αυτός είναι πάρα πολύ μεγάλος, ἀσφαλῶς θά ὑπάρχουν πολλοί, πού, έστω και αν δέν τὸ λένε, θά ἀναρωτιοῦνται: τί είναι ένας ποιητής; και γιατί τὸν τιμοῦμε; Και γιατί μᾶς τὸν προβάλλουν; Σ' αὐτή τὴν ἐρώτηση, πού ἀσφαλῶς θρίσκει μεγάλη ἀπήχηση στην ἐποχή μας, ἀκριβῶς ἐπειδὴ είναι μιὰ ἀποφασιστικὰ ὑλιστικὴ ἐποχή, θέλουμε ν' ἀπαντήσουμε μ' ἕνα τρόπο ἐκλαϊκ νικῶ: Καί νά ποῦμε τοῦτα: ὅπως ὁ ἱερέας είναι ὁ λειτουργὸς τοῦ Ἐπίστου, ἔτσι ὁ ποιητής είναι ὁ λειτουργὸς τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἱερεὺς ζεῖ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιβολή τῆς ἰδέας και τῆς ἰδεατῆς μορφῆς τοῦ Θεοῦ, σὲ συνάρτηση μὲ τὸ ἔργο τῆς δημιουργίας πού ὄχηκε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ. Κέντρο τῆς δημιουργίας, είναι ὁ Θεὸς—καί σ' αὐτὸν ἀποτίνεται ἡ λειτουργία, τὸ θυμίαμα, τὰ κατανυκτικὰ λόγια τοῦ ἱερέως, τὸ εἰκόνημα τοῦ ἀγιογράφου, ἡ προσευχὴ τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ κληρονόμος τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ, είναι ὁ ἀνθρώπος. Αὐτὸς ζεῖ μέσα στὸ σῆμα, αὐτὸς παράγει τὴ ζωὴ και ταυτοχρόνως παράγεται ἀπὸ τὴ ζωὴ. Κι' αὐτὸ τὸ ἰδιόρρυθμο θαῦμα στὸ ἀέννα ἀνάβυσσος του και στίς ἀπειρες ἐκδηλώσεις του, είναι οὐσιαστικὰ τὸ κεντρικὸ θέμα πού ἐμπνέει τὸν πραγματικὸ ποιητὴ, και τοῦ δημιουργεῖ τὴ λειτουργικὴ διάθεση, τὴ διάθεση τοῦ ἔμνου, τῆς ἐξάρσεως τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὸ σῆμα, τῆς προβολῆς του σὲ μιὰ ἀνώτερη σφαίρα, πού τὴ δημιουργεῖ τὸ ποίημα, ἔτσι καθὼς προσπαθεῖ νὰ σμίξει σὲ μιὰν ἁρμονίαν ἔμμετρον λόγον, τὴν ἀλήθεια μὲ τὴν ὁμορφίαν. Ἀλλὰ ἐνθὸ ὁ λειτουργὸς τοῦ Ἐπίστου, ἔχει ἔτοιμα τὰ λόγια τῆς λειτουργίας, ὁ ποιητὴς πρέπει νὰ τὰ πλάσει ὁ ἴδιος, νὰ τὰ ἐφεύρει, νὰ τὰ συναρμολογήσει, νὰ τὰ συμπλέξει σὲ εἰκόνες, ρυθμούς, ἁρμονίες, νὰ τὰ πλουτίσει μὲ αἰσθήματα και ἰδέες καινούργιες, ὅπου μῆσα ἀπ' αὐτὲς νὰ φαίνεται σὸν καινούργιο τὸ θαῦμα τῆς ζωῆς και ἡ περίπτωση τοῦ ἀνθρώπου. Σ' αὐτὸ λοιπὸν ἔγκειται τὸ καινὸν και ἡ τέχνη, ἡ προσωπικὴ συμβολὴ νὰ ποῦμε, τοῦ ποιητῆ, σὲ νῦν παρουσίασμα τοῦ θαύματος τῆς ζωῆς. Κι' αν τιμοῦμε σήμερα και πάντα τὸν Κωστὴ Παλαμᾶ, είναι γιατί μέσα στὰ ὄρια τοῦ ἔθνους του, τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων και τῆς γλώσσας μας, δημιούργησε μιὰ ποίηση καινούργια, μεγάλη ποσότητα, ὑψηλὴ σὲ ποιότητα, πλατύτατη σὲ ἔκταση, ἀπειρόμορφη σὲ θέματα, ψυχολογικὲς καταστάσεις, ἰδέες, και πρὸ πάντων μορφικὲς, στιχογραφικὲς και τεχνικὲς ποικιλίες. Και τὰ ἐδημιούργησε ὡς αὐτὰ, μὲ ἕλικὸ τὴ ζωντανὴ μας γλώσσα, τὴ δημοτικὴ μας, γλώσσα τῆς καρδιάς μας και τῶν χειλιῶν μας, τὴ γλώσσα τῆς ψυχῆς μας και τῆς φαντασίας μας, τὴ γλώσσα τῆς ἀγάπης μας, τοῦ θυμοῦ μας και τῆς σιωπῆς μας! Γιατί και ὅταν ἀκόμη σιωπαίνομε, σιωπαίνομε στὴ δημοτικὴ—δηλαδή τὰ ὅσα στοχαζόμεστε ἢ αἰσθανόμεστε μέσα στὴ σιωπῇ, νὰ συναρμολογοῦμε νοερά μὲ τὴς λέξεις πού μιλάμε! Λοιπὸν, αὐτὴ τὴ γλώσσα, πού τόσο τὴν εἶχαν παραμελήσει και ἀγνοήσει και περιφρονήσει οἱ λόγιοι τοῦ περασμένου αἰῶνος, τὴν πῆρε ὁ Παλαμᾶς ἀπὸ τὸν ἔθνο τῆς και τὴν ἀρχοποίησε τῆς και τὴ μεταμόρφωσε σὲ μιὰ τεράστια, σὲ μιὰ χειμαρρῶδη, σὲ μιὰ ἐκτυφλωτικὴ ἀπὸ φῶς και χρώματα ποίηση, ὅπου μ' αὐτὴν ἔμνησε και καταξίωσε και μετουσίωσε σὲ ἀθάνατους στίχους τὴν ἑλληνικὴ ζωὴ, τὴν ἱστορία μας, τὴς παραδόσεις μας, τὴν ἀρχαιότητα τὸ θεζάντιο και τὸν καινούργιο ἑλληνισμό, και τέλος τὴν παρουσία τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, τοῦ πολύψυχου, τοῦ ἐρευνητικοῦ, τοῦ ἀνθρώπου τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος.

Εἶκοσι πικνοτεπωμένοι τόμοι στίχων ἀποθησαύρισαν σὲ διάστημα ἐξήντα χρόνων ἀκάματης ἐργασίας και πειθαρχίας σὲ ἰδανικὸ τῆς πρὸ ἀσθητῆς τέχνης τοῦ λόγου, ὅλα τὰ καλλιτεχνικὰ ἀποτελέσματα, τὴς ἐπιτυχίες, κι' ἐκείνες τὴς λιγώτερο θέσεις, τὰ πειράματα και τὰ τολμήματα, τὴς ἀνανεώσεις και τὴς ἐπαναλήψεις. — τέλος ὅλα τὰ δείγματα και τὸς καρποὺς τῶν πολυπεραματικῶν γονιμοποιήσεων τῆς μεγάλης αὐτῆς ποιητικῆς φαντασίας. Αὐτὸ τὸ ἔργο, τὸ φτερόναι και τὸ ἀνυφῶναι ἕνας (ρυθμὸς-ραχοκοκκαλιά), αὐτὸς πού μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, τὸ ἀποθησαύρισμα ζωικῆς ἐμπειρίας, τὴν ὁλοένα ἀνανεούμενη ἀντοχὴ τῆς μακρόχρονης ἐμπνευσης, ἔχει ὑπαγάγει τὰ πάντα τῆς Παλαμικῆς ποιήσεως σὲ μιὰν ἀδιάκοπη καλλιτε-

χνικὴ και γλωσσικὴ και τεχνικὴ ὄριμανση. Σ' ἕναν, σὸν ἀπὸ τόμο σὲ τόμο αἰσθητότατο ἐφυσιολογικὸ μέστωμα τοῦ ποιητικοῦ λόγου, ὄχι μονομερὲς και στοιχειῶδες, μὰ καθολικὸ. Κάτι σὸν τὸ ἀδάμαστο μέστωμα τοῦ δάσους, πού ὁ ἕνας αἰῶνας τὸ δάλεπει ἀραιῶ, χαμηλῶ, ἀβέβαιο, μίξερτα τρυφερὸ κι' ἄπλερο, κι' ὁ καιτοπινὸς τὸ ἀντικρίζει σὲ ὅλο του τὸ ὀργιαστικὸ πνέωμα, τὸ ὀριακὸ μέγεθος, τὸ φτυκὸ του ἀνάδομα και τὴν ὁλοκληρωτικὴ ἐνορχήστρωση τῶν δημιουργικῶν του δυναμῶν. Μ' αὐτὴ τὴν προοπτικὴ τῆς εἰκόνας τοῦ «δάσους πού ὁλοένα μεγαλώνει» θά πρέπει κανεὶς νὰ κοιτάζει κάθε φορά τὸ σύνολο τοῦ Παλαμικοῦ Ἔργου. Κι' εἶναι μοναδικὸ παράδειγμα στὰ γράμματά μας ἡ ἐκίνηση πρὸς τὸ μέστωμα και τὸ «μεγάλωμα» πού χαρακτηρίζει τὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ. Σὲ κανέναν ἄλλον ποιητὴ δὲν θά τὸ παρατηρήσουμε τόσο πλούσιο και ἀνάγλυφο και πληθωρικὸ. Κι' ὁ Σικελιανὸς κι' ὁ Καβάφης — οἱ δύο μεγάλοι σύγχρονοὶ του — σὸν τεχνίτες, σὸν αἰσθητικὲς παρουσίες, δὲ φανερόνουν μεγάλες ἐναλλαγὲς ἀπὸ τὰ νιάτα τους ὡς τὰ γεράματά τους. Περπάτησαν σχεδὸν ὅπως προτοξεκίνησαν, κι' ὅποια τους τελειότητα ἦταν σχεδὸν ἕνα «ἔωρο ἀρχικὸ». Μὰ ὄχι και στὸν Παλαμᾶ.

Ποιητὴς λυρικός και ἐπικός, διηγηματογράφος και θεατρικός. Διανοητῆς μὲ παγκόσμια μόρφωση. Ἐμπνευσμένος κριτικὸς και ἀποκαλυπτῆς τοῦ Σολωμοῦ και τοῦ Κάλβου. Μαχητῆς ὑψηλῶν ἰδεῶν και πρωταθλητῆς τοῦ δημοτικισμοῦ. Οἰοτήριος ἐκλαϊκευτῆς ἐυρωπαϊκῆς παιδείας στὴν ἀνίδειη Ἑλλάδα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Θαυμαστῆς τῶν παγκοσμίων ἀξιών και ὀραματιστῆς τῶν ἐνδόξων ἑλληνικῶν περασμένων ἀπὸ τῶν ὁποίων τὴν ἀναπόληση ἀντιλεῖ ἠθικὴ ἐνέργεια και τὴ σαλπίζει μεγαλόφωνα στοὺς συγκαταρούς του. Μεγαλόκαρτος διαλαλητῆς τῶν ἑθνικῶν μας αἰτημάτων, ὁ Παλαμᾶς μέσα ἀπ' ὅλα αὐτὰ στάθηκε ἕνας ἑνθεος μέστης τοῦ στίχου και τοῦ δουλεμένου λόγου. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, δὲν παύει νὰ διδάσκει και θεωρητικὰ και πρακτικὰ, πὼς γιὰ νὰ μείνει κανεὶς ἄξιος πιστὸς τοῦ Λόγου και τῆς Τέχνης, δὲ φτάνει μονάχα ἡ ἐμπνευση και τὸ ταλέντο, μὰ χρειάζεται ἀδιάκοπη πνευματικὴ τελείωση, θαθεῖα μελέτη, σκληρὴ και συνεχὴς προσπάθεια. Σκαταλήθησε ὁλόκληρος στὴ φροντίδα τοῦ ἐντεχνου λόγου, ὡς τὰ παραμικρὰ καθέκαστα. Και τὸ πρὸ ἀσημάντο γράμμα πού θά ἔγραφε, τὸ φροντίζε σὰ λογοτέχνημα. Πίστεψε ἀπόλυτα, μυστικά, ἔνθεα, στὴν παντοκρατορία τοῦ Λόγου. Αὐτὴ ἡ πίστη ἦταν ἡ φυγὴ του, ἡ σωτηρία του, ἡ λύτρωσή του. Μ' αὐτὴν ἀντιμετώπιζε τὸ τεράστιο βάρος τῆς τυφλῆς ζωῆς, ἀκόμα και τὴν ἔλξη τῆς ἀμεσης ζωῆς, τὴν ἀπόλαυσή της, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔμεινε μακρὰ της — ἀλλὰ ἀγκομαχώντας. Γι' αὐτὸ και οἱ στεναγμοὶ τοῦ πόνου του θγαίνουν ἀπὸ τὰ κατάβαθα τῆς ψυχῆς του. Ὡς τόσο, θά λέγαμε πὼς ὁ Παλαμᾶς ὑπῆρξε ἕνας Προμηθεὺς ἐλευθερος πάνω στὸ θράος του — γι' αὐτὸ και μπόρεσε νὰ δημιουργήσει αὐτὸ τὸ μεγάλο ἔργο πού εἶναι κορυφαία θριαμβευτικῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος και σκληριάς στὴ δεσποτία και στὸν πόνου τῆς ἕλης — αὐτῆς τῆς ἀνθρώπινης δουλείας». Ὡστόσο, ὁ γενικὸς τόνος τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου, εἶναι ἕνας τόνος λειτουργικὸς πού ἔμνει τὸ θαῦμα τῆς ζωῆς, και ἐξαιρεῖ τὰ στοιχεῖα τῆς αἰωνιότητῆς της και τῆς πνευματικῆς τῆς ἀφθορίας πού ὁλοένα θρίσκει νέους συνδυασμοὺς γιὰ νὰ ὑπάρχει και νὰ δρῶνεται, ὅπως σ' αὐτοὺς τοὺς ἐξαισιῶς στίχους ὅπου τονίζεται ἡ δημιουργικὴ ἐπιμείξια τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ μὲ τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα: «Ἡ γῆ μας γῆ τῶν ἀφθορων-ἀερικῶν και εἰδῶλων, Πασίχαρος και ἑπέρτατος Θεὸς μας-εἶν ὁ Ἀπόλλων». Στὰ ἐντάφια λευκὰ σάβανα-γυρτὸς ὁ Ἐσταυρωμένος-εἶναι ὁλόμορφος Ἀδωνις-ροδοπεριγυμένος. Ἡ ἀρχαία ψυχὴ ζεῖ μέσα μας-ἀθέλητα κρυμμένη-ὁ Μέγας Πᾶν δὲν πέθανε.-Ὅχι ὁ Πᾶν δὲν πεθαίνει!..-Κι' αὐτοὶ οἱ θεσπέσιοι στίχοι πού ἔμνου τὸ θέλημα τῆς ζωῆς «Εἶν' ἡ ζωὴ ἀγμῶν-ἐντρο-σ' ἕναν γασμῶν ἑπάνου, γλυστρῶ, θά πέσω, πρόφρασα, κάποιου χαρι τοῦ πᾶνω. Κρατῶ, καρφῶνω ἑπάνου του-και ματώνω τὰ χέρια, νοιώθω σὸν ἕνα φρένιασμα-και φωνάζω ὡς τ' ἀστέρια!-ε' Ὡ εἰλόγητῆ, θεόσταλη-Ζωὴ, γλυκεῖα περισσα, ὅσον νιοῦν αἰσθανομαι-θὰ σὲ σφίγγω μὲ λύσσα!»